

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ДУГОВРАТИХ ЦИЛИНДРИЧНИХ БОЦА СА СТРИГИЛИРАНИМ УКРАСОМ

У Музеју примењене уметности у Београду чува се цела боца пронађена као случајан налаз у Сремској Митровици.¹ Израђена је дувањем у калуп од танког, безбојног, провидног стакла. Боца је цилиндричног облика. Обод је начињен аплицирањем нити од стакла као што је и боца у виду неправилног круга. Цилиндричан и издужен врат, рамена, као и већи део рецепијента украшени су спиралним канелурама, окренутим надесно. Дно је изразито конкавно. Боца је скоро у потпуности превучена слојем млечнобеле иридације.²

Стригилирање као украс на стакленим посудама јавља се још од античког доба. Коришћено је на римском, исламском, византијском стаклу, да би га у позном средњем веку преузели и мурански стаклари.³ Фрагменти боца са тордираним стригилираним орнаментом на територији экс Југославије налажени су на више археолошких локалитета⁴ и при томе су најчешће приписивани фиолама „манасијског типа“, које се датују од XIV до XVI века. Фиоле имају тело у облику луковице са издуженим цилиндричним вратом, а стоје на стопи са испупченим дном. У венецијанским архивским списима поменут тип боца помиње се под називом „angastare“ од 1279. године,⁵ а у Дубровнику се 1318. године међу трпезним стаклом користе и боце типа „inguistare“.⁶ Представе ових бочица на фрескама у манастирима, Манасији и Каленићу, потврдили су и цели примерци налажени на територији Србије и Црне Горе, али и ван ње, на Балкану и шире у Европи.⁷

У току ренесансе у Венецији се сличан орнамент користио и за украшавање боца цилиндричног облика. Пример је бочица из Ханс Кон Колекције (The Hans

1. Цилиндрична боца са стригилираним украсом, Венеција, крај XVIII века, Музеј примењене уметности, инв. бр. 21395, Београд
Cylindrical bottle with strigillated decoration, Venice, end of 18th century, Museum of Applied Art, Inv. No. 21395, Belgrade

¹ Инвентарски број боце је 21395. Откупљена је од др Љубинке Бабовић у лето 1977. године. Госпођа Бабовић је боцу добила на поклон од Влатка Лукетића, који ју је нашао у најужем трговачком центру Сремске Митровице.

² Димензије боце су: h = 22.5 cm, R обода = 2.3 cm, R дна 6.2 cm, R у пределу рамена = 6.9 cm, h купастог увученог дна = око 8.5 cm.

³ F. Kamper, K. G. Beyer, *Glass - A World History*, Dresden, 1966, сл. 27, 67.

⁴ В. Хан, *Стакло средњовековно*, Историја примењених уметности код Срба, том I, Београд, 1977, 220; М. Крижанац, *Средњовековно стакло из катедрале Св. Троице у Кошору*, Београд, 2001, 39, 40; M. R. De Maine, *The Medieval Glass*, Diocletian's Palace, Report on Joint Excavations, Tom 3, Split, 1979, 129, сл. 33.

⁵ A. Gasparetto, *La Verrerie Vénitienne et ses Relations avec le Levant Balcanique au Moyen Age*, Средњовековно стакло на Балкану (V-XV века), Зборник радова са међународног саветовања, САНУ, Београд, 1975, 147.

⁶ В. Хан, *Три века дубровачког сџакарсџива* (XIV-XVI век), Београд, 1981, 23.

⁷ В. Јовановић, Д. Минић, С. Ерцеговић-Павловић, *Некрополе средњовековној Трговишћу*, Новопазарски зборник 14, 1990, 19-44, сл. 11, 12; I. Trailos, *Ανασκαφαι*, P. A. E., Athens, 1952, 41-52; A. Antonaras, *Two Venetian Vessels from Thessaloniki*, Museum of Byzantine Culture No. 6, 1999, 35-40.

⁸ A. von Saldern, *Glass 500. B.C. to A.D. 1900*, The Hans Cohn Collection, Los Angeles, Mainz 1980, 71, сл. 65.

Cohn Collection) датоване у XVI век,⁸ попут појединих фиола „манасијског типа“. Иако готово идентична са боцом из Музеја примењене уметности, разликује се од ње по величини, боји стакла, правцу пружања канелура и донекле у облику. Ренесансна боца из поменуте колекције је мањих димензија – здепастија форма. Начињена је од танког, провидног стакла са зеленкастом нијансом. Канелуре се спирално спуштају на лево, а у базном делу боца је благо улегнута.

Овакав једноставан, али складан и префињен украс, као и облик изгледа да су се одржали све до XVIII/XIX века, када масивне барокне форме замењују лаганије и прозачније, у духу класицистичке једноставности и функционалности. Иако Венеција у овом периоду, након више векова, губи своје истакнуто место у области стакларства, стакло, засновано на муранској традицији, производи се у радионицама осниваним широм Европе, у Чешкој, Аустрији, Немачкој, Енглеској, Холандији.⁹

На подручју Београдске тврђаве, у Доњем граду, археолошким ископавањима током 1978. године откривене су две целе боце, као и десетак фрагмената дуговратих цилиндричних боца са стригилираним украсом, које су, и по величини и по облику и боји стакла, готово идентичне са боцом из Музеја примењене уметности у Београду. Добитане дувањем стакла, овакве боце, иако веома сличне, увек се разликују у неким детаљима. Примерак из Музеја примењене уметности представља комбинацију величине и облика две целе боце са подручја Београдске тврђаве, које се данас чувају у Музеју града Београда.¹⁰ Нађене су у оквиру зиданог објекта са рецентном керамиком и једним металним, делимично читљивим предметом (жетон или дугме), за који се пре детаљног чишћења мислило да је новац. На основу нађеног археолошког материјала, јама уз зидани објекат се датује у крај XVIII и почетак XIX века.¹¹

Пратећи историјска збивања, запажа се да је до краја XVIII века дубровачка трговина, са којом је стизала и млетачка роба, на Балкану непрестано опадала док није сасвим угушена у време великих нереда у Турској и укидања Републике. После Карловачког мира (1699) турска

привреда се све више везује за Средњу Европу. Миром у Пожаревцу (1718) допуштено је аустријским поданицима да слободно тргују по свим областима Отоманског царства. Београдским уговором (1739) турска северна граница се враћа на Саву и Дунав, али су и даље на снази одредбе о слободи трговине и пловидбе. Како су кроз Србију водили важни трговачки путеви, она је и сама била укључена у тај средњоевропски промет.¹² На основу сачуваних архивских списа познато је да је стакларија у Београд, у овом периоду, стизала у највећој мери из Беча и Чешке.¹³

Митровица је након скоро два века под Турцима, у току рата од 1716. до 1718. године, дошла под власт Аустрије. Као трговиште на Сави била је привлачна највише за становништво из свог залеђа. Скромна трговина се одвијала између осталих градова, и са Београдом, Бечом и Пештом. Почетком XIX века у Митровици постоји стакларска делатност. Средином XIX века у вароши су радила три стаклара.¹⁴

Производња и дистрибуција оваквих трпезних боца за алкохолна пића крајем XVIII и у XIX веку може се приписати неком од европских стакларских центара који је производио стакло под директним венецијанским утицајем. Митровици најближе радионице, ако изузмемо саму варош, биле су у Будиму, у коме су, што поуздано знамо на основу архивских података, радили мурански стаклари још крајем XIV и почетком XV века.¹⁵ У Чешкој се осамдесетих година XIX века производи стакло украшено стригилираним украсом.¹⁶ Међутим, у аустријској покрајини Штајерској су око 1850. године израђиване боце које по облику, димензијама и карактеристичном конкавном дну веома подсећају на боце из Београда и Сремске Митровице.¹⁷ На основу изузетне сличности поменутих боца, с једне стране, као и историјских услова када је балканска трговина у великој мери била упућена на аустријску, с друге стране, крајем XVIII и у првој половини XIX века, Аустрија се намеће као могући извозник дуговратих цилиндричних боца у варош Митровицу, која је била у њеним границама, али и у Београд, који се великим делом снабдевао стаклом из ове суседне царевине.

⁸ *Staklo*, Enciklopedija likovnih umjetnosti, том 4, Zagreb, 1966, 302-303; A. Gasparetto, *Il vetro di Murano dalle origini ad oggi*, Venezia, 1958, 117.

¹⁰ М. Бајаловић-Хаџи-Пешић, *Увоз стакла у Београд и групе српске крајеве у времену од XVI до XVIII века*, Годишњак града Београда, књ. XXXVI, 1989, 73, сл.12, нап. 34.

¹¹ М. Поповић, *Београдска тврђава, Доњи Град-јодножје дунавске њадине*, Археолошки преглед 20, 1979, 114; Археолошки дневник на Београдској тврђави из 1978. године.

¹² Р. Самарџић, *Србија у привреди XVIII века*, Историја српског народа том IV-1, Београд, 1986, 342-345.

¹³ Д. Поповић, *Србија и Београд од Пожаравачког до Београдског мира (1716-1739)*, Београд, 1950, 308.

¹⁴ С. Гавриловић, *Митровица, тврђавиште у Срему у XVIII и XIX веку (1716-1848)*, Београд, 1984, 7, 11, 23, 99.

¹⁵ K. Holl-Gyürky, *The Use of Glass in Medieval Hungary*, Journal of Glass Studies 28, 1986, 77.

¹⁶ J. Brožová, *Historismus umělecké remeslo 1860-1900*, I-II, Umeleckoprůmyslové Muzeum, Praha, 1975, 128, кат. 166.

¹⁷ Katalog der Ausstellung, Altes steirisches Glas, Graz, 1978, кат. 71.

MILICA KRIŽANAC

A CONTRIBUTION TO THE RESEARCH INTO THE LONG-NECK CYLINDRICAL BOTTLES WITH STRIGILLATED DECORATION

Summary

In The Museum of the Applied Art in Belgrade there is bottle of almost cylindrical shape, made of thin, colorless, transparent glass. The neck of the bottle is cylindrical and very long. The rim is of an irregular round shape made by the application of glass thread. The neck, shoulder and the most of recipients are decorated with spiral flutes, turned to the right. The bottom is extremely concave. The bottle is almost completely coated with a layer of milky white irridation. It was found in the very commercial center of Sremska Mitrovica.

There is an extreme similarity between our example and a small bottle from The Hans Cohn Collection, dated into the 16th century. Its place of its provenience is most probably Murano. Although almost identical with the bottle from The Museum of the Applied Arts, it differs in size, the colour of glass, the direction of the flutes and somewhat in shape.

On the other hand, two whole long-neck cylindrical bottles with strigillated decoration and a dozen of fragments, which are in size, form and colour of glass almost identical with the bottle from The Museum of the Applied Art were unearthed in Lower Town of The Belgrade Fortress, during archaeological excavations in 1978. These were found in the remainder of

a building with more recent ceramic findings and one metal, partly recognizable object (a chit or a button). On the basis of the excavated archaeological material, the building is dated into the end of the 18th and the beginning of the 19th centuries. Sremska Mitrovica fell into Austrian arms after almost two centuries of Turkish rule, during the war of 1710-1718. As a trading center on Sava it attracted mostly the residents of the surrounding area. Modest trade existed between Sremska Mitrovica and other towns, as well as with Belgrade, Vienna and Budapest. At the beginning of the 19th century there existed a glassmaking activity, and in the middle of the century three glassmakers worked in the town.

The production of glass in Venice was in decline at the end of the 18th and the beginning of the 19th centuries, but the glassmaking based on its tradition continued to prosper in other European countries, such as Bohemia and Austria. Historic conditions in this time period as well as the great similarity with bottles produced in Styria point to Austria as a possible exporter of this type of bottles, to Mitrovica within its boundaries, and to Belgrade that largely bought glass from the neighbouring Empire.